

DE NIEUWE COMMONS

Een column als uitnodiging aan gemeenten om samen te dansen

Hoe kunnen wijkinitiatieven en energiecoöperaties goed in lokaal bestuur en democratie ingebed worden? Als antwoord op deze vraag heeft Kirsten Notten, 31Buurtwarmte, onderdeel Energie Samen, een column over de nieuwe commons uitgesproken. Zij heeft, namens de nieuwe energie-communities, de gemeenten ten dans gevraagd. Dit vond plaats op de CANconferentie in Arnhem over het versterken van duurzame wijkinitiatieven op 9 april 2019.

canconference.nl
energiesamen.nu/31buurtwarmte

Tekst: Kirsten Notten

Foto: Jacques Kok

Deze tijd heeft wat anders nodig

De democratie hapert, mensen voelen zich niet betrokken bij de raden en staten. Ze hebben weinig vertrouwen in politici. Veel media verdienen hun geld met ophef en voeden wantrouwen en angst. Ook de publieke omroepen. Social media versterken mechanismen van wantrouwen en polarisatie. In dit publieke modderbad van wantrouwen zijn *nu* klimaatacties nodig. Hoe doe je dat?

Wij, de energievoöperaties in Nederland, geven een nieuwe samenwerking vorm gebaseerd op vertrouwen.

De huiskamer als plek van verandering

De huiskamer is de plek van deze verandering. Het is de eigen vertrouwde ruimte die mensen openstellen voor anderen.

In Zwolle werk ik namens de energievoöperatie Blauwvinger Energie in de wijk Assendorp aan de verduurzaming van huizen. Ik vraag in de netwerken, aan de mensen die ik tegenkom of ze iemand weten die een huiskamer gesprek zou willen huisvesten. Iemand zei dat ik met Karin contact op moest nemen. Karin bleek de verbinder van de straat te zijn. Ze was meteen enthousiast en gooide een uitnodiging in de buurtapp. Binnen 3 weken hadden we de eerste bijeenkomst en binnen 3 maanden een actie voor gezamenlijke inkoop voor vloerisolatie, met 10 actieve bewoners en nog 20 die bereid zijn mee te doen.

In de huiskamer kunnen we elkaar als mensen ontmoeten. Ik begin vaak met het delen van verhalen. Zo was op de eerste avond de vraag welk obstakel je hebt overwonnen om energie te besparen. Het was op een vrijdagavond. De eerste man zei, nou, ik belde Frits om te vragen of hij een biertje wilde gaan drinken, maar hij zei dat hij niet kon omdat hij naar een gesprek over energiebesparing ging. En daarom zit ik hier!

In een huiskamer Den Haag start een project met de drie gekken die een warmtebron willen exploiteren. In een huiskamer in Culemborg komen mensen bij elkaar die als klankbord fungeren voor een bewonersavond. In een huiskamer in Zwolle groeit de diversiteit aan bewonersbetrokkenheid omdat burens elkaar aanspreken en uitnodigen. Vanuit de huiskamer gaan mensen thuis het keukentafel gesprek aan met het gezin, gaan ze samen van deur tot deur, organiseren ze een bewonersavond of leggen ze contact met de gemeente, netbeheerder, woningbouw. Het huiskamergesprek is zowel persoonlijk als gemeenschappelijk en is daarmee een spil in de wijknaarpak.

De oude commons

Deze dingen vertel ik om duidelijk te maken dat we in het dagelijks leven van mensen aan het werk zijn. Dat is een nieuwe strategie. We zijn de nieuwe commons aan het ontwikkelen, vanuit de vertrouwde huiskamers.

Commons zijn de organisaties waar bewoners, gebruikers zelf gedeelde hulpbronnen, waarden of bronnen van kennis en informatie beheren. De bekendste common is de gemeenschappelijke weide waar boeren hun vee brachten. Dat was de meent, in Friesland de Mienskip, in Overijssel de marke, in Brabant de gemeynte. Ik zoek nog naar een goed nieuw Nederlands woord. We hebben het nu vaak over coöperaties. Maar die mist voor mij de gevoelswaarde van elkaar kennen, vertrouwen die bij commons nodig zijn. Suggesties zijn welkom.

De gemeynt bestond in feodale tijden uit woeste gronden die door het dorpsbestuur beheerd werden. De bijbehorende grenzen en rechten groeiden uit tot het gemeenschappelijk bestuur van een gemeente, die overheidslaag die nu een centrale rol heeft in de energietransitie. Aardig om te weten dat de gemeente en de energievoöperaties dezelfde oorsprong hebben.

In de geschiedenis zijn de commons vooral bekend om 'the tragedy of the commons'. Het artikel uit de 19^e eeuw beschrijft een gedachte experiment dat als een boer 1 koe meer toevoegt aan de wei dan de rest, hij wel het voordeel heeft, maar amper last van de nadelen van overbegrazing. Elke boer zou dit gaan doen zodat de grond uitgeput raakt.

Economen leerden vervolgens dat gemeenschappelijk gebruik van natuurlijke hulpbronnen automatisch tot uitputting moest lijden. 'The tragedy of the commons' werd het dominante verhaal waarom het noodzakelijk was dat gemene gronden geprivatiseerd dienden te worden of in staatshanden kwamen.

Echter, vanaf de jaren '60 vorige eeuw leerde de econoom Elenor Ostrom dat het gedachte experiment niet klopte. In de praktijk werken groepen mensen heel goed samen in het beheren van schoon water, visgronden, bossen en landbouwgronden. Als mensen samen die bronnen beheren, ontwikkelen ze door de tijd heen afspraken zodat er economisch en ecologisch duurzaam gebruik ontstaat. Ze ontving voor haar werk in 2009 de nobelprijs van de economie.

Haar onderzoek maakt duidelijk dat er randvoorwaarden noodzakelijk zijn om commons te laten werken:

- Mensen kennen en vertrouwen elkaar en nemen samen besluiten. Principe huiskamer.
- Mensen spreken zelf regels af hoe de commons te beheren, inclusief de consequenties als mensen zich niet aan de afspraken houden.
- Het is duidelijk afgebakend wat de commons zijn en wie wel en wie niet bij de commons hoort.
- Voor grootschalige commons werkt een gelaagd systeem van lokale en coördinerende groepen.
- De overheid erkent de commons als een eigen vorm van organisatie, anders dan markt en anders dan overheden.

De nieuwe commons: geen turf maar teo

Bij de oude commons ging het ook over gemeenschappelijke energievoorziening met het recht om hout te sprokkelen en turf te steken.

Warm Heeg, 50 tinten groen Assendorp, Warmtenet Oost-Wageningen, Warm in de Wijk Den Haag, Paddenpoel: Wijkinitiatieven en energiecoöperaties zijn de nieuwe commons. We zijn nu niet bezig met turf, maar met teo, package deals voor isolatie en warmtenetten, gezamenlijke WKO's, postcoderoosprojecten en zelfs geothermie. In Nederland hebben we met elkaar zo'n 15 coöperatieve wijkprojecten voor aardgasvrij lopen. We zijn daarmee een grote speler in de wijkenaanpak voor aardgasvrij.

De samenleving is complexer geworden, dus de commons zijn dat ook. En we werken in gelaagde netwerken: van wijk, gemeentelijk, regionaal en landelijke niveau van coöperaties, niet hiërarchisch geordend, maar als zwermen die in elkaar vloeien en weer opsplitsen, die dan ook weer Europees georganiseerd zijn.

Deze nieuwe commons geven ook nieuwe situaties en vragen.

- Hoe leer je opnieuw met elkaar samenwerken en besluiten te nemen? Hoe geef je deze lokale democratie en samensturing vorm? In Zwolle groeit het wijkinitiatief van huiskamer naar bewonersavond naar coöperatiebestuur.
- Hoe kun je als bewoners de risico's van Teo en warmtenet overzien en beheersbaar maken? In Heeg en Wageningen zijn ze heftig aan het puzzelen met modellen met diktes van de pijpen, aansluitkosten en isolatieniveau.
- Wat is nodig om misbruik te voorkomen? De praktijk leert dat eerder marktwerking de tragedy of the commons is, met private winst en publieke kosten. We hebben talloze voorbeelden dat bewoners en coöperaties jaren bezig zijn om medewerking te krijgen, en een marktpartij via de gemeente toch het project weet te bemachtigen. In Friesland hebben ze daarom een stichting Mienskip die de waarden van de commons als een keurmerk bewaakt.

- Hoe financier je deze complexe projecten in een nieuwe ontwikkeling als een nieuwe organisatievorm? 31Buurtwarmte is de landelijke dienst in deze gelaagde energie-commons. We willen lokale projecten bundelen zodat financiers zien hoeveel kennis en ervaring de coöperaties met elkaar hebben.

Wat wij aan de gemeente vragen

Dat brengt me bij de rol van de gemeente bij de nieuwe commons, die twee verwante organisaties met dezelfde oorsprong. Wij hebben jullie nodig. Zonder de medewerking van de overheid lukt het ons niet om vanuit vertrouwen nú klimaatacties te nemen. Ik heb daarom drie verzoeken aan jullie:

1. Wij hebben jullie erkenning nodig dat de commons een aparte vorm van organisatie zijn, een eigen manier om bezit en gebruik te regelen. We zijn geen marktpartij die winst wil maken, we zijn niet alleen een vrijwilligersorganisatie van bewoners, we zijn ook geen overheid. Wij zijn professioneel menselijk, wij organiseren samen bezit en beheer op basis van vertrouwen én afspraken, wij werken aan een maatschappelijk doel.
Die erkenning als een eigen organisatievorm is één van de noodzakelijke voorwaarden zodat de commons kunnen functioneren, volgens de nobelprijswinnaar Ostrom.
2. Maak nieuwe afspraken met ons. Help ons met het formuleren van de goede vragen en het zoeken naar antwoorden voor de nieuwe commons. Werk met ons samen. Maak met ons andere afspraken dan de gebruikelijk afspraken met marktpartijen. Maak geen tenders, kom niet met spreadsheets, de-minimis verklaringen of accountantsverklaringen.

Geef ons ook geen onafhankelijke procesbegeleiders of ondersteuning. Onafhankelijkheid bestaat niet. Iedere partij heeft een belang en een positie. Wees daar open over en bespreek welke belangen en posities belangrijk zijn. Externe expertise voor bijvoorbeeld een model voor de business case van een warmtenet, is geregeld nodig. Maar externe expertise voor onafhankelijkheid ondermijnt juist de vorming van de nieuwe commons, die bestaan bij gratie van afhankelijkheid. Externe experts leveren vaak een mooi rapport. En het lijkt dan iets. Maar een plan is nog geen geslaagde uitvoering. Verwacht van ons dan ook geen mooie rapporten.

Wij maken een verhaal. Wij staan in de modder en hebben commitment op resultaat. Als je daarmee bezig bent, dan ontstaan nieuwe verhalen. Niet de mooie marketing verhalen of een plan vol beloftes, maar de kleine verhalen over de avonturen in de huiskamer, de afhankelijkheid van elkaar, het overwinnen van obstakels en over de verantwoordelijkheid nemen voor je eigen leefomgeving en gemeenschap.

3. Ontspan. Naast top down sturing en marktwerking is er een derde manier van organiseren, via de gemeenschap. Deze manier van organiseren vraagt van de overheid geen aansturing. Het is een organisatievorm die dicht bij het leven ligt, met de vraag om samen te werken en afspraken te maken. Leer van het zelforganiserend vermogen van mensen dat in een huiskamer begint.

Laten we dansen

Samengevat, wij willen met jullie dansen, die gezamenlijk beweging van vertrouwen, begrenzing en contact die tot mooie dingen leidt. En daar willen we nu mee beginnen. Ik zou de gemeente daarom graag ten dans willen vragen.

Aan het eind van deze column hebben de nieuwe commons met de gemeenten gedanst [op de muziek van Caro Emerald >>](#).